

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 7 (9)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

7

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Umarov A.T. Mintaqalarni barqaror rivojlantirish strategiyasini shakllantirishning konseptual asoslari.....	7
Хошимов П.З., Эгамназарова Г.Ш. Ўзбекистонда атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий асослари.....	13
Raxmatova F.Y. To‘qimachilik sanoatida yashil investitsiyalar va resurs samaradorligini oshirish yo‘nalishlari.....	19
Ergasheva A.F. Milliy hunarmandchilik brendlarini ilgari surishda raqamli marketing vositalaridan foydalanish.....	22
Rahimova N.A. Inson resurslarini boshqarishda Big Data va HR analitikaning samaradorlikka ta’siri.....	25
Эгамназарова Г.Ш. Аҳоли ўсишининг CO ₂ эмиссияси, ресурслар истеъмоли ва уларнинг иқтисодий барқарорликка таъсири.....	28
Хасанов У.Ю. Кибержиноят рискларини бошқариш амалиётининг концептуал асосларининг ривожланиши.....	33
Алимухамедов Ш.Р. Божхона тўловларини ундиришда божхона қийматини аниқлашнинг ўрни.....	38
Сапаров И.Х. Маҳаллий бюджетлар харажатлари ижросининг самарадорлигини ошириш масалалари (Тошкент вилояти мисолида).....	43
Shaydulov Sh.Sh. Surxondaryo viloyatida elektron tijorat rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar tahlili	57
Abdulkakimov Z.T. Dunyo zargarlik sanoatini rivojlanishining bugunki kundagi xolati.....	60
Ibragimova G.S. Ta’lim sifatini oshirishda boshqaruv tizimining iqtisodiy samaradorligini rivojlantirish.....	65
Davronova N., Abdulkakimov Z.T. Kaydzen konsepsiyasining nazariy va uslubiy asoslari.....	69
Isaqov A.T. Fermer xo‘jaliklarida agrosurslardan foydalanish samaradorligini oshirish istiqbollari prognozlash.....	73
Berdimurodov U.S. Agrosanoat majmuasida klaster tizimini tashkil etish va rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari.....	76
Хусанбоева Т.М. Цели и задачи преподавания экономических дисциплин в системе высшего образования.....	82
Alimov N.H. Global adolat kodeksi va global adolat reytingini (indeksini) joriy qilish yo‘llari.....	86
Umurzaqova I.S. “Investitsiyalar taqsimoti va samaradorlik paradoksi: O‘zbekiston tarmoqlari misolida stoxastik chegara (SFA) va kvadrant tahlili”.....	92
Safarova Y.A. Iqtisodiy o‘shishning infratuzilmaviy omillarining ta’sir mexanizmlarini baholash....	101
Eshqulova N.N. Mamlakat makroiqtisodiy barqarorligini ta’minlashda eksport va importning geografik diversifikatsiyasining ahamiyati.....	108
Nabiyev A.K. O‘zbekistonda raqobatchilik muhitini shakllantirish va monopoliyaga qarshi qonunchilik.....	115
Ketmanov A.M. Kichik biznesni moliyaviy resurslarni shakllantirish yo‘nalishlari.....	121
Мурадов Б.А. Жаҳон мамлакатларида темир йўл транспортини инновацион ривожлантириш тажрибаси.....	125
Jo‘rayeva M.Z. O‘zbekiston mintaqalarida yashil investitsiyalar va barqaror rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlili.....	131
Qodirov H.M. Adir hududi ekotizimlarini boshqarishda intensiv sug‘orish tizimini joriy etish.....	136

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2026 yil

Jo‘rayeva M.A. Kichik biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalarni raqobatbardoshlik transmissiya mexanizmi va uni baholash uslubiyoti (Andijon viloyati misolida).....	143
Muhsinova F.A. Raqamli texnologiyalarning inson resurslarini boshqarishdagi o‘rni va innovatsion yondashuvning nazariy jihatlar.....	151
Kamoldinova N.A. Kichik biznesda ayollar bandligining ahamiyati.....	157
Xamrayeva S.I. Raqamli iqtisodiyot sharoitida xalqaro savdning transformatsiyasi va iqtisodiy rivojlanishga ta’siri.....	161
Dadaboyeva M.M. Andijon viloyatida kichik biznes eksportining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari.....	166
Xakkulov A.U. Tijorat banklarida foiz risklarini baholashning nazariy va metodologik asoslari.....	171
Allasheva N.A. Zamonaviy globallashuv sharoitida moliyaviy risklar va ularni boshqarish strategiyalari.....	179
Atoyev N.R. Yangi industrial mamalakatlar: Chili va Singapur modeli tahlili va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari.....	182
Yangiboev R.B. O‘zbekiston bank tizimi likvidligiga ta’sir etuvchi omillarining empirik tahlili....	190
Nazarov J.R. Yashil iqtisodiyot: O‘zbekistonning barqaror kelajagiga yo‘l.....	198
Qo‘zieva N.N. Tijorat banklarida mijozlar bazasini shakllantirishning nazariy asoslari.....	202
Wang Jiahao Исследование по вопросам совместного развития индустрии электронной коммерции между Пекином и Ташкентом в рамках «Цифрового Шелкового пути».....	207
Qurbanov U.E. O‘zbekiston Respublikasi hududlari kesimida aholi daromadlarining iqtisodiy tahlili.....	216
Abduvaxidova N.A. O‘zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar.....	221
Murodov O.U. Sanoat korxonalarida resurslardan samarali foydalanish jarayoniga ta’sir etuvchi omillar.....	225
Xasanov S.Q. “To‘qimachilik sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	229
Kabilov O.X. Paxta va g‘alla urug‘liklarini tayyorlovchi korxonalar faoliyatiga ta’sir etuvchi omillar	234
Pirmanov O.B. Oliy ta’lim tizimi raqamli ekotizimini shakllantirishdagi tizimli muammolar va boshqaruvdagi uzilishlar tahlili.....	238

4. The Union Customs Code (UCC) – Legal Framework and Post-clearance Audit Guidance. European Commission, Taxation and Customs Union.
5. WCO Guide to Customs Valuation and Transfer Pricing. World Customs Organization (WCO) Publications. General Administration of Customs of the People’s Republic of China (GACC) – Smart Customs Initiative Reports.
6. 3. World Trade Organization. Agreement on Implementation of Article VII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994. – Geneva: WTO, 1994. – Article 1.
7. 4. World Customs Organization. What is Customs Valuation? – Brussels: WCO, official website.
8. 6. Стрижова О.А. Правовое регулирование таможенной стоимости: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва: НИУ ВШЭ, 2008. – С. 12–13.
9. 7. Федотова Г.Ю. Таможенная стоимость: учебник. – Санкт-Петербург: Интермедия, 2020. – 322 с.
10. Пардаев Т.Н. «Божхона тўловлари йиғилувчанлигини оширишда божхона қиймати ва уни аниқлашни такомиллаштириш йўллари» // Божхона ахборотномаси. – 2020. – №1. – Б. 28–32.
11. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/20-val_01_e.htm
12. https://taxation-customs.ec.europa.eu/union-customs-code-ucc-introduction_en
13. <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/key-issues/revenue-ackage/wco-guide-to-customs-valuation-and-transfer-pricing.pdf>

УДК: 332.14

**МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТЛАР ХАРАЖАТЛАРИ ИЖРОСИНИНГ
САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ
(ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА)**

**ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСХОДОВАНИЯ МЕСТНОГО
БЮДЖЕТА (НА ПРИМЕРЕ ТАШКЕНТСКОЙ ОБЛАСТИ)**

**ISSUES OF INCREASING THE EFFICIENCY OF LOCAL BUDGET EXPENDITURE
IMPLEMENTATION (ON THE EXAMPLE OF TASHKENT REGION)**

Сапаров Илёс Худаймуратович

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети мустақил изланувчиси

Аннотация

Ушбу мақолада 2025 йилга мўлжалланган Тошкент вилояти маҳаллий бюджетининг харажатлари ижроси, унинг 2023-2024 йилларга нисбатан ўзгариши таҳлил қилинган. Тадқиқотда ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини молиялаштиришда маҳаллий бюджет харажатларининг роли, уларнинг ўсиш тенденциялари ҳамда бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигига таъсир этувчи омиллар ўрганилган. Шунингдек, Ўзбекистонда бюджет тизимини ислоҳ қилиш, маҳаллий бюджетларнинг даромад манбаларини кенгайтириш ва молиявий мустақиллигини оширишга қаратилган чора-тадбирлар, жумладан, “ташаббусли бюджет” амалиётининг аҳамияти ёритилган. Тадқиқотда маълумотларни гуруҳлаш ва қиёсий таҳлил усуллари қўлланилган бўлиб, 2023–2025 йиллар давомида Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари таркиби ва динамикаси таҳлил қилинган. Олинган натижалар асосида маҳаллий бюджет харажатларини режалаштириш ва ижроси самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: маҳаллий бюджет, бюджет харажатлари, харажатлар режаси, ижтимоий харажатлар, ташаббусли бюджет, Тошкент вилояти.

В данной статье анализируется реализация расходов местного бюджета Ташкентской области на 2025 год, а также изменения по сравнению с 2023-2024 годами. Рассматривается роль расходов местного бюджета в финансировании программ социально-экономического развития регионов, тенденции их роста и факторы, влияющие на эффективность использования бюджетных средств.

Также освещаются меры, направленные на реформирование бюджетной системы в Узбекистане, расширение источников дохода для местных бюджетов и повышение их финансовой независимости, включая важность практики «инициативного бюджета».

В исследовании используются методы группировки данных и сравнительного анализа для анализа структуры и динамики расходов местного бюджета в Ташкентской области на 2023-2025 годы. На основе полученных результатов разработаны научные предложения и практические рекомендации по повышению эффективности планирования и реализации расходов местного бюджета.

Ключевые слова: местный бюджет, бюджетные расходы, план расходов, социальные расходы, инициативный бюджет, Ташкентская область.

This article analyzes the implementation of local budget expenditures of the Tashkent region for 2025, its changes compared to 2023-2024. The study examines the role of local budget expenditures in financing programs for the socio-economic development of regions, their growth trends, and factors affecting the efficiency of using budget funds.

It also highlights measures aimed at reforming the budget system in Uzbekistan, expanding sources of income for local budgets, and increasing their financial independence, including the importance of the “initiative budget” practice.

The study uses data grouping and comparative analysis methods to analyze the structure and dynamics of local budget expenditures in the Tashkent region for 2023-2025. Based on the results obtained, scientific proposals and practical recommendations were developed to increase the efficiency of planning and implementation of local budget expenditures.

Keywords: local budget, budget expenditures, expenditure plan, social expenditures, initiative budget, Tashkent region.

Маҳаллий бюджетлар мамлакат иқтисодиётини барқарор ривожлантириш, ҳудудларнинг молиявий имкониятларини кенгайтириш ҳамда аҳоли турмуш даражасини оширишнинг муҳим молиявий воситаларидан бири ҳисобланади. Давлат молияси тизимида маҳаллий бюджетлар ҳудудий иқтисодий ўсишни рағбатлантириш, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва аҳолининг давлат хизматларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришда муҳим аҳамият касб этади. Таълим, соғлиқни сақлаш, маданият, коммунал хўжалик, йўл-транспорт инфратузилмаси ва ижтимоий ҳимоя каби соҳаларнинг молиявий таъминоти кўп жиҳатдан маҳаллий бюджет маблағларининг самарали шакллантирилиши ва ижро этилишига боғлиқ.

Жаҳон амалиёти шуни кўрсатмоқдаки, маҳаллий бюджетларни бошқариш тизимининг самарадорлиги мамлакатнинг умумий иқтисодий тараққиёти ва аҳоли фаровонлигига бевосита таъсир кўрсатади. Ривожланган мамлакатларда маҳаллий молияни бошқаришнинг замонавий механизмлари, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тизими, рақамли молиявий бошқарув ва жамоатчилик назорати институтларининг ривожланганлиги бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Шу боис маҳаллий бюджетлар харажатлари ижроси самарадорлигини баҳолаш ва уни такомиллаштириш масаласи давлат молиясини бошқариш соҳасидаги муҳим илмий йўналишлардан бири ҳисобланади.

Сўнгги йилларда глобал иқтисодий ўзгаришлар, демографик жараёнлар ва ижтимоий эҳтиёжларнинг ортиши маҳаллий бюджетлар зиммасига кўшимча вазифаларни юкламоқда. Айниқса, аҳоли сонининг ўсиши, урбанизация жараёнларининг жадаллашиши, янги иш ўринларини яратиш, ижтимоий хизматлар сифатини ошириш ҳамда ҳудудларнинг

ракобатбардошлигини таъминлаш маҳаллий бюджет харажатларининг самарадорлигини янада оширишни талаб этмоқда. Бундай шароитда бюджет маблағларининг мақсадли сарфланиши, харажатлар натижадорлигининг баҳоланиши ва молиявий ресурсларнинг оқилона тақсимланиши давлат бошқарувининг муҳим вазифасига айланмоқда.

Ўзбекистон Республикасида ҳам давлат молиясини бошқариш тизимини модернизация қилиш, маҳаллий бюджетларнинг молиявий мустақиллигини кенгайтириш ва бюджет жараёни шаффофлигини таъминлаш бўйича кенг қамровли ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, маҳаллий бюджетларга бириктирилган даромад манбаларини кенгайтириш, ҳудудларда шаклланган қўшимча даромадларнинг муайян қисмини жойларда қолдириш, ташаббусли бюджетлаштириш амалиётини жорий этиш ҳамда рақамли бюджет тизимларини ривожлантириш бўйича муҳим чора-тадбирлар қабул қилинди. Бу ислохотлар маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлигини мустаҳкамлаш ва уларнинг иқтисодий мустақиллигини оширишга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан бюджет маблағларининг ҳар бир сўми аҳоли манфаатларига хизмат қилиши, давлат харажатлари самарадорлигини ошириш ва ҳудудларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида белгилаб берилган. Шунингдек, кейинги йилларда маҳаллий бюджетларга қўшилган қиймат солиғи тушумларининг бир қисмини бириктириш, режадан ортиқча тушумларни ҳудудлар ихтиёрида қолдириш ва маҳаллий молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш бўйича қабул қилинган қарорлар маҳаллий бюджетлар аҳамиятини янада кучайтирди.

Шу билан бирга, маҳаллий бюджетлар харажатлари ижроси соҳасида ҳал этилиши лозим бўлган қатор муаммолар мавжуд. Жумладан, айрим ҳолларда бюджет маблағларининг тақсимланиши ва ўзлаштирилишида номутаносибликлар кузатилмоқда, харажатларнинг натижадорлигини баҳолаш механизмлари етарли даражада ривожланмаган, бюджет маблағларидан фойдаланишнинг иқтисодий ва ижтимоий самарасини аниқлаш бўйича ягона ёндашув шаклланмаган. Бундан ташқари, маҳаллий бюджет харажатларининг ҳудудий ривожланиш кўрсаткичларига таъсирини комплекс баҳолаш бўйича илмий тадқиқотлар етарли эмас.

Мазкур ҳолат маҳаллий бюджетлар харажатлари ижросини чуқур таҳлил қилиш, уларнинг самарадорлигини баҳолаш ва бюджет маблағларидан фойдаланиш натижадорлигини оширишнинг илмий асосланган механизмларини ишлаб чиқиш зарурлигини белгилайди. Айниқса, мамлакат иқтисодиётида муҳим ўрин тутувчи Тошкент вилояти мисолида мазкур масалани ўрганиш ҳудудий молия бошқарувини такомиллаштириш бўйича амалий хулосалар чиқариш имконини беради.

Ушбу тадқиқотнинг мақсади Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари ижросининг ҳолатини баҳолаш, унинг самарадорлигига таъсир этувчи омилларни аниқлаш ҳамда бюджет маблағларидан фойдаланиш натижадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот мақсадига эришиш учун қуйидаги тадқиқот саволларига жавоб изланади:

Маҳаллий бюджетлар харажатлари ижросининг назарий-методологик асослари ва уларнинг ҳудудий ижтимоий-иқтисодий ривожланишдаги ўрни қандай?

Маҳаллий бюджет харажатлари ижроси самарадорлигига таъсир этувчи асосий иқтисодий ва ташкилий омиллар қайсилар?

Бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашда қандай кўрсаткичлар ва мезонлардан фойдаланиш мумкин?

Мақоланинг кейинги қисмларида маҳаллий бюджетлар харажатлари ижросининг назарий асослари ва хорижий тажриба таҳлил қилинади, тадқиқот методологияси ёритилади, Тошкент вилояти маҳаллий бюджети маълумотлари асосида амалий таҳлил ўтказилади ҳамда тадқиқот натижалари бўйича илмий хулосалар ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилади.

Маҳаллий бюджетлар харажатлари самарадорлиги давлат молиясини бошқариш соҳасидаги муҳим илмий йўналишлардан бири ҳисобланади. Ушбу масала бўйича олиб

борилган тадқиқотларни шартли равишда урта асосий гуруҳга ажратиш мумкин: биринчи гуруҳ – маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлиги ва даромад базасини шакллантиришга бағишланган тадқиқотлар; иккинчи гуруҳ – маҳаллий бюджет харажатларининг самарадорлигини баҳолаш ва натижага йўналтирилган бюджетлаштириш механизмларини ўрганувчи ишлар; учинчи гуруҳ – фискал децентрализация ва маҳаллий молиявий мустақилликнинг бюджет самарадорлигига таъсирини таҳлил қилувчи тадқиқотлардан иборат.

1-жадвал

Маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлиги ва даромад базасини шакллантиришга оид тадқиқотлар таҳлили

Муаллиф	Йил	Тадқиқот йўналиши	Асосий натижа	Чекловлари
Серебрякова [1]	2016	Маҳаллий молия ва ҳудудий ривожланиш	Ҳудудларнинг молиявий таъминланганлиги маҳаллий бошқарув самарадорлигининг муҳим шarti эканлиги асосланган.	Бюджет харажатлари самарадорлигини баҳолаш масалалари етарлича ёритилмаган.
Сухарев [2]	2019	Давлат молияси ва бюджет сиёсати	Даромад манбаларини диверсификация қилиш бюджет барқарорлигини таъминлайди.	Тадқиқот кўпроқ назарий ёндашувларга асосланган.
Примова [3]	2021	Ҳудудий молиявий сиёсат	Маҳаллий бюджетлар даромад базасини кенгайтириш молиявий мустақилликни кучайтиради.	Самарадорлик кўрсаткичлари таҳлил қилинмаган.
Yu Jiali ва бошқалар [4]	2023	Фискал бошқарув ва соғлиқни сақлаш харажатлари	Маҳаллий молиявий ресурсларнинг ошиши бюджет самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади.	Фақат соғлиқни сақлаш соҳаси таҳлил қилинган.

Манба: Муаллиф ишланмаси.

1-жадвал маълумотлари маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлиги ва даромад базасини шакллантириш масалалари маҳаллий молия соҳасида муҳим ўрин тутишини кўрсатади. Тадқиқотчилар маҳаллий бюджетларнинг барқарор фаолият юритиши учун етарли молиявий ресурслар ва кенг даромад базаси зарурлигини таъкидлайдилар.

Жумладан, Серебрякова ҳудудларнинг молиявий таъминланганлиги маҳаллий бошқарув самарадорлигининг асосий омили эканлигини асослаган бўлса, Сухарев бюджет даромадларини диверсификация қилиш молиявий барқарорликни таъминлашини кўрсатади. Примова маҳаллий бюджетлар даромад базасини кенгайтириш молиявий мустақилликни кучайтиришини таъкидлайди. Шунингдек, Yu Jiali ва ҳаммуаллифлар маҳаллий молиявий ресурсларнинг кўпайиши бюджет харажатлари самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатишини аниқлаганлар.

Умуман олганда, мазкур тадқиқотлар маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлиги ва даромад базасини мустаҳкамлаш бюджет самарадорлигини оширишнинг муҳим шarti эканлигини кўрсатади. Бироқ аксарият тадқиқотларда маҳаллий бюджет харажатлари ижроси

самарадорлиги аниқ ҳудуд мисолида комплекс баҳоланмаган бўлиб, бу мазкур тадқиқотнинг долзарблигини белгилайди.

2-жадвал

Маҳаллий бюджет харажатлари самарадорлигини баҳолаш ва натижага йўналтирилган бюджетлаштириш бўйича тадқиқотлар таҳлили

Муаллиф	Йил	Тадқиқот йўналиши	Асосий натижа	Чекловлари
Xiaohu Wang [5]	2010	Performance Budgeting	Самарадорлик индикаторларидан фойдаланиш ҳисобдорликни оширади.	Универсал баҳолаш модели таклиф қилинмаган.
Sandra Matos, Susana Jorge, Patrícia Moura e Sá [6]	2022	Муниципал харажатлар самарадорлиги	IMEE индекси орқали харажатлар натижадорлигини баҳолаш усули ишлаб чиқилган.	Ривожланаётган мамлакатларга татбиқи чекланган.
Haetami ва бошқалар [7]	2025	Local Budget Performance	Value for Money ёндашувининг аҳамияти асосланган.	Аниқ ҳудуд бўйича эмпирик таҳлил йўқ.
Pattimahu ва Tangke [8]	2025	Бюджет харажатлари самарадорлиги	Харажатлар самарадорлиги ва ўсиш суръатлари ўртасидаги боғлиқлик аниқланган.	Ижтимоий самарадорлик кўрсаткичлари кам қамраб олинган.

Манба: Муаллиф ишланмаси.

2-жадвал маълумотлари маҳаллий бюджет харажатлари самарадорлигини баҳолашда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш ва самарадорлик индикаторларидан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади. Тадқиқотчилар бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашда нафақат харажатлар ҳажмига, балки эришилган натижаларга ҳам эътибор қаратиш зарурлигини таъкидлайдилар.

Хусусан, Xiaohu Wang бюджет жараёнида самарадорлик кўрсаткичларини қўллаш ҳисобдорлик ва бошқарув сифатини оширишини асослаб берган. Sandra Matos, Susana Jorge ва Patrícia Moura e Sá томонидан таклиф этилган IMEE индекси маҳаллий харажатлар натижадорлигини баҳолашнинг муҳим воситаларидан бири ҳисобланади. Шунингдек, Haetami ва бошқалар Value for Money ёндашувининг аҳамиятини кўрсатган бўлса, Pattimahu ва Tangke харажатлар самарадорлиги иқтисодий ўсиш суръатлари билан узвий боғлиқ эканлигини аниқлаган.

Умуман олганда, мазкур тадқиқотлар маҳаллий бюджет харажатларини баҳолашда натижавий-лик ва самарадорлик мезонларини жорий этиш муҳимлигини кўрсатади. Бироқ аксарият тадқиқотларда маҳаллий бюджет харажатлари ижросининг самарадорлиги аниқ ҳудудлар мисолида комплекс таҳлил қилинмаган бўлиб, бу йўналишда қўшимча эмпирик тадқиқотлар ўтказиш зарурлигини кўрсатади.

3-жадвал маълумотлари фискал децентрализация ва маҳаллий молиявий мустақилликнинг бюджет харажатлари самарадорлигига таъсири бўйича олиб борилган тадқиқотлар ушбу омилларнинг бюджет натижадорлигини оширишда муҳим ўрин тутишини кўрсатади. Таҳлил қилинган илмий ишлар маҳаллий бюджетларнинг даромад ва қарор қабул қилишдаги мустақиллиги ортиши харажатлар самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатишини тасдиқлайди.

Фискал децентрализация ва маҳаллий молиявий мустақилликнинг бюджет самарадорлигига таъсири бўйича тадқиқотлар таҳлили

Муаллиф	Йил	Тадқиқот йўналиши	Асосий натижа	Чекловлари
Boetti, Piacenza ва Turati [9]	2012	Фискал децентрализация	Маҳаллий даромадлар улуши ортиши харажатлар самарадорлигини оширади.	Италия муниципалитетлари билан чекланган.
Afonso, A., Jalles, J. T., & Venâncio, A. [10]	2024	Давлат сектори самарадорлиги	Децентрализация давлат харажатлари самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади.	OECD давлатлари маълумотлари билан чекланган.
Rivas Medina [11]	2025	Бюджет самарадорлиги ва институционал сифат	Шаффофлик ва ҳисобдорлик бюджет натижадорлигини ошириши аниқланган.	Тизимли адабиётлар шарҳи бўлиб, эмпирик таҳлил мавжуд эмас.
Laura de Sousa Gama ва бошқалар [12]	2023	Маҳаллий бюджет маблағларидан фойдаланиш	Молиявий мустақиллик юқори бўлган ҳудудларда бюджет самарадорлиги юқори эканлиги кўрсатилган.	Ижтимоий таъсир омиллари тўлиқ баҳоланмаган.

Жумладан, Boetti, Piacenza ва Turati тадқиқотида маҳаллий даромадлар улушининг ортиши харажатлар самарадорлигини ошириши эмпирик жиҳатдан асосланган. Шунингдек, “Fiscal Decentralization and Public Sector Efficiency” тадқиқоти децентрализация давлат сектори самарадорлигини яхшилашни кўрсатади. Rivas Medina эса бюджет самарадорлигида институционал сифат, хусусан шаффофлик ва ҳисобдорлик муҳим омил эканлигини таъкидлайди. Laura de Sousa Gama ва ҳаммуаллифлар молиявий мустақиллик юқори бўлган ҳудудларда бюджет харажатлари самарадорлиги анча юқори бўлишини аниқлаган.

Умуман олганда, мазкур тадқиқотлар фискал децентрализация ва маҳаллий молиявий мустақиллик бюджет самарадорлигини оширишнинг муҳим институционал омили эканлигини кўрсатади. Бироқ аксарият ишларда бу омилларнинг маҳаллий бюджет харажатлари ижроси самарадорлигига таъсири аниқ ҳудудлар мисолида комплекс баҳоланмаган бўлиб, бу йўналишда қўшимча эмпирик тадқиқотлар ўтказиш зарурлигини белгилайди.

Ушбу тадқиқот Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари ижроси самарадорлигини комплекс баҳолашга қаратилган бўлиб, унда маълумотларни гуруҳлаш, тизимлаштириш, қиёсий ва динамик таҳлил усуллари қўлланилди. Шунингдек, тадқиқотнинг назарий асосини давлат молияси ва бюджет самарадорлигига оид бир қатор иқтисодий назариялар ташкил этади. Жумладан, фискал федерализм назарияси, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш концепцияси ҳамда янги институционал иқтисодиёт ёндашувлари маҳаллий бюджет харажатлари самарадорлигини баҳолашда методологик асос вазифасини бажаради.

Фискал федерализм назариясига кўра, молиявий ресурсларнинг марказ ва ҳудудлар ўртасида тақсимланиши маҳаллий бошқарув органларининг қарор қабул қилиш мустақиллиги ва жавобгарлигига бевосита таъсир кўрсатади. Бу эса маҳаллий бюджет харажатлари

самарадорлигини оширишда молиявий децентрализациянинг аҳамиятини асослайди. Шу билан бирга, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш (performance budgeting) концепцияси бюджет маблағларини фақат сарф ҳажмига эмас, балки эришилган натижаларга кўра баҳолаш зарурлигини таъкидлайди.

Янги институционал иқтисодиёт ёндашувига мувофиқ, бюджет самарадорлиги институционал муҳит, шаффофлик ва ҳисобдорлик даражаси билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, бу омиллар бюджет маблағларидан фойдаланиш сифатига сезиларли таъсир кўрсатади.

Эмпирик жиҳатдан тадқиқотда 2023–2025 йиллар давридаги Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари бўйича статистик маълумотлар қўлланилди. Ушбу маълумотлар Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ва маҳаллий молия органларининг расмий ҳисоботларидан олинди ва ишончлилик ҳамда солиштириш имконияти мезонлари асосида танлаб олинди.

Маҳаллий бюджет харажатлари самарадорлигини баҳолашда қуйидаги асосий кўрсаткичлар қўлланилди. Бюджет ижроси даражаси қуйидаги формула орқали аниқланди:

$$[BEI = \frac{AE}{AP} \times 100]$$

бу ерда BEI – бюджет ижроси индекси, AE – амалда ижро этилган харажатлар ҳажми, AP – режалаштирилган харажатлар ҳажми. Ушбу кўрсаткич бюджет режалаштириш сифати ва ижро интизомини баҳолаш имконини беради.

Бюджет харажатларининг динамик ўзгаришини баҳолаш учун ўсиш суръати ҳисобланди:

$$[GR = \frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}} \times 100]$$

бу ерда GR – ўсиш суръати, X_t – жорий йилдаги харажатлар ҳажми, X_{t-1} – олдинги йилдаги харажатлар ҳажми. Ушбу кўрсаткич бюджет харажатларининг вақт давомидаги барқарорлиги ва тенденцияларини аниқлашга хизмат қилади.

Бюджет харажатларининг таркибий таҳлили учун функционал йўналишлар улуши қуйидагича ҳисобланди:

$$[S_i = \frac{X_i}{\sum X} \times 100]$$

бу ерда S_i – муайян йўналишнинг умумий бюджетдаги улуши, X_i – тегишли харажат йўналиши, $\sum X$ – умумий бюджет харажатлари.

Қиёсий таҳлил орқали 2023–2025 йиллар давомида режалаштирилган ва амалдаги кўрсаткичлар ўртасидаги фарқлар аниқланди, шунингдек, бюджет ижросидаги ортиқча ёки кам бажариш ҳолатлари баҳоланди. Динамик таҳлил эса харажатлар таркиби ва ҳажмининг вақт бўйича ўзгариш тенденцияларини очиқ берди.

Умуман олганда, қўлланилган методологик ёндашув ва назарий асослар маҳаллий бюджет харажатлари ижроси самарадорлигини иқтисодий-ташкилий нуқтаи назардан комплекс баҳолаш, шунингдек, бюджет сиёсатини такомиллаштириш бўйича илмий асосланган хулосалар чиқариш имконини берди.

Республика ҳудудларида маҳаллий бюджетлар харажатлари ижроси самарадорлигини таъминлаш ҳамда бюджет маблағларидан мақсадли ва оқилона фойдаланиш масалаларининг долзарблигини инобатга олган ҳолда, Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари ижроси таҳлил қилинди. Таҳлил жараёнида 2025 йил кўрсаткичлари 2023–2024 йиллар билан қиёсий ўрганилди.

Ўзбекистон Республикасининг “2025 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ, Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатлари 7 086,9 млрд сўм этиб белгиланган бўлиб, ушбу харажатлар 6 824,3 млрд сўмлик даромадлар ҳамда 262,6 млрд сўмлик бюджетлараро трансфертлар ҳисобидан молиялаштирилиши назарда тутилган [13].

Таҳлил натижаларига кўра, йил давомида маҳаллий бюджет харажатлари режаси 1 465,6 млрд сўмга оширилган бўлиб, аниқланган режа 8 552,4 млрд сўмни ташкил этган (4-жадвал). Амалдаги ижро эса 9 259 млрд сўмга тенг бўлиб, бу кўрсаткич аниқланган режага нисбатан 108,3 фоизни ташкил этган. Бу ҳолат маҳаллий бюджет харажатлари ижросида режадан ошириб бажариш тенденцияси мавжудлигини кўрсатади.

**Тошкент вилояти маҳаллий бюджетининг 2025 йилдаги харажатлари ижроси
тўғрисида туман (шаҳар)лар кесимида маълумот**

млрд сўмда

№	Худудлар номи	Харажатлар			
		Аниқланган режа	Маблағ ажратилиши (Касса)	Фарқи	
	Жами	8 552	9 259	(+), (-)	Фоизда(%)
1	Вилоят бюджети	5 842,6	6 252,3	409,7	107,0%
2	Олмалиқ шаҳри	131,6	139,3	7,7	105,9%
3	Ангрен шаҳри	168,4	187,3	18,9	111,2%
4	Оҳангарон шаҳри	72,0	81,6	9,6	113,3%
5	Бекобод шаҳри	103,9	111,1	7,2	106,9%
6	Чирчиқ шаҳри	149,8	164,8	15,0	110,0%
7	Янгийўл шаҳри	79,9	88,9	9,0	111,2%
8	Оҳангарон тумани	113,4	123,2	9,8	108,7%
9	Бекобод тумани	161,4	193,6	32,3	120,0%
10	Оққўрғон тумани	112,7	119,5	6,9	106,1%
11	Бўстонлиқ тумани	135,3	162,5	27,2	120,1%
12	Бўка тумани	125,8	144,1	18,3	114,6%
13	Юқоричирчиқ тумани	114,6	122,4	7,8	106,8%
14	Куйичирчиқ тумани	118,2	127,7	9,5	108,0%
15	Зангиота тумани	131,4	146,8	15,4	111,7%
16	Қибрай тумани	140,6	162,6	22,0	115,7%
17	Паркент тумани	144,3	151,5	7,1	104,9%
18	Пискент тумани	101,3	108,2	6,9	106,8%
19	Ўртачирчиқ тумани	119,5	130,7	11,1	109,3%
20	Тошкент тумани	139,4	158,4	19,0	113,7%
21	Чиноз тумани	121,8	129,6	7,8	106,4%
22	Янгийўл тумани	135,8	144,8	8,9	106,6%
23	Нурафшон шаҳри	88,9	108,5	19,5	122,0%

Ҳисобот даврида ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатларини молиялаштириш учун маҳаллий бюджетдан 4 577,4 млрд сўм ёки умумий харажатларнинг 49,4 фоизи миқдорида маблағ сарфланган(5-жадвал).

5-жадвал

**Тошкент вилояти маҳаллий бюджетининг 2025 йилдаги харажатлари ижроси
тўғрисида соҳа ва йўналишлар кесимида маълумот**

млрд сўмда

№	Соҳа ва йўналишлар	Тасдиқ- ланган режа	Аниқ- ланган режа	Касса ижроси	Бажари- лиши (фоизда)	Улуши (жами харажатга нисбатан)
1.	Ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатлар	4 095,6	4 561,5	4 577,4	100,3%	49,4%
	<i>Шундан</i>					
1.1	Таълим	1 057,2	1 310,2	1 320,4	100,8%	14,3%
-	мактабгача таълим	256,3	468,8	468,4	99,9%	5,1%
-	умумтаълим	566,8	572,2	583,6	102,0%	6,3%

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” jurnali 7-son 2026 yil

-	кадрлар тайёрлаш	234,2	269,2	268,3	99,7%	2,9%
1.2	Соғлиқни сақлаш	2 773,7	2 250,4	2 252,3	100,1%	24,3%
1.3	Маданият	56,5	66,8	69,2	103,6%	0,7%
1.4	Спорт	187,9	201,9	201,2	99,7%	2,2%
1.5	Фан	4,0	4,4	4,3	98,7%	0,0%
1.6	Нафақалар, моддий ёрдам ва компенсация тўловлари	9,2	9,2	11,5	125,3%	0,1%
2.	Иқтисодий харажатлари	846,1	1 056,5	1 100,5	104,2%	11,9%
	Шундан:					
2.1	Сув хўжалиги эксплуатацияси харажатлари	70,9	85,2	86,4	101,5%	0,9%
2.2	Аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини амалга ошириш	435,4	537,9	586,9	109,1%	6,3%
2.3	Табиатни муҳофаза қилиш	12,4	28,5	28,4	99,6%	0,3%
2.4	Уй-жой коммунал ишлари	47,3	44,9	43,4	96,7%	0,5%
3.	Инвестиция харажатларини молиялаштириш	100,4	403,7	531,1	131,5%	5,7%
4.	Давлат бошқаруви, адлия ва прокуратура органларини сақлаш харажатлари	799,5	931,4	1 264,0	135,7%	13,7%
5.	Ўзини ўзи бошқариш органларини сақлаш харажатлар	6,0	5,9	5,9	99,2%	0,1%
6.	Захира жамғармалари	65,1	65,1	62,3	97,6%	1,2%
7.	Бошқа харажатлар	608,2	1 481,2	1 671,4	113%	18,0%
	ЖАМИ	7 086,9	8 552,5	9 259,2	108,3%	100,0%

Ижтимоий харажатларнинг асосий қисмини ташкил этган таълим тизими муассасаларини сақлаш ва уларни ривожлантириш харажатларига маҳаллий бюджетдан 1 310,2 млрд сўм маблағ йўналтирилган, харажатлар 2023 йилга нисбатан 172,4 фоизга ўсган (6-жадвал).

6-жадвал

Тошкент вилояти маҳаллий бюджетидан 2023-2025 йилларда таълим соҳасига ажратилган маблағлар маълумот

млрд сўмда

№	Соҳалар	2023 йил	2024 йил	2025 йил	Ўзгариши	
					2023 йилга нисбатан	2024 йилга нисбатан
1.	Мактабгача таълим	200,6	383,5	468,9	2,3 баравар	122,2 фоиз
2.	Умумтаълим	529,7	519,8	572,2	108 фоиз	110 фоиз
3.	Кадрлар тайёрлаш	29,5	260,3	269,2	9,1 баравар	103,4 фоиз
	Жами таълим харажати	759,8	1 163,6	1 310,2	172,4 фоиз	112,6 фоиз

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2026 yil

Таълим соҳаси харажатлари 2023-2025 йилларда сезиларли ўсиш тенденциясига эга бўлиб, 759,8 млрд сўмдан 1 310,2 млрд сўмга етган. Айниқса, мактабгача таълим харажатларининг 2,3 бараварга ошиши эрта таълимни ривожлантиришга қаратилган давлат сиёсатининг кучайганидан далолат беради. Умумтаълим ва кадрлар тайёрлаш йўналишларида ҳам барқарор ўсиш кузатилган.

Мисол учун, 2025 йилда мактабгача таълим тизимига маҳаллий бюджетдан 468,9 млрд сўм маблағ ажратилган бўлиб, ҳисобот даврида ушбу маблағларнинг 468,4 млрд сўми (99,9 фоизи) сарфланган.

Ушбу даврда умумтаълим соҳасига 572,2 млрд сўм маблағ ажратилган бўлиб, йил якуни бўйича ушбу маблағлар тўлиқ молиялаштирилган. Шунингдек, 2025 йилда кадрлар тайёрлаш соҳасига жами 269,2 млрд сўм маблағ йўналтирилган.

2025 йилда маданият соҳаси учун жами 66,8 млрд сўм маблағ йўналтирилган бўлиб, бу 2024 йилга нисбатан 12,7 млрд сўмга ёки 23% га ўсишни англатади. Ушбу ўсиш маданий инфратузилмани ривожлантириш, маданий мерос объектларини сақлаш ҳамда ижодий жамоаларни қўллаб-қувватлашга қаратилган давлат сиёсатининг изчил давом этаётганини кўрсатади.

Маданият соҳасидаги харажатлар таркиби таҳлили шуни кўрсатадики, маблағларнинг асосий қисми институционал инфратузилмани сақлаш ва ривожлантиришга йўналтирилган. Хусусан, 29,4 млрд сўм маданият саройлари ва марказларини сақлашга, 8,1 млрд сўм эса маданий мерос агентлигининг ҳудудий бошқарувини таъминлаш ҳамда маданий бойликларни реставрация қилиш ишларига сарфланган. Бундан ташқари, 4,2 млрд сўм театрлар, мусикий жамоалар ва концерт-томоша ташкилотларини молиялаштиришга йўналтирилган бўлса, 0,5 млрд сўм матбуот хизматлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш учун ажратилган.

2023-2025 йиллар кесимидаги динамик таҳлил маданият соҳасида барқарор ўсиш тенденциясини кўрсатади. Умумий харажатлар 53,5 млрд сўмдан 66,8 млрд сўмга етиб, 24% га ошган. Ушбу ўсиш асосан кутубхоналар, музейлар ва маданият марказлари фаолиятини кенгайтириш билан боғлиқ (7-жадвал).

7-жадвал

2023-2025 йилларда Тошкент вилояти маҳаллий бюджетидан маданият соҳасига йўналтирилган маблағлар

млрд сўмда

№	Соҳа ва йўналишлар	2023 йил	2024 йил	2025 йил	Ўзгариш(фоизда)	
					2023 йилга нисбатан	2024 йилга нисбатан
1.	Ахборот-кутубхона марказлари ва кутубхоналарни сақлаш харажатлари	13,9	15,1	20,2	145%	133%
2.	Музейлар, кўргазмалар ҳамда кўргазма залларини сақлаш харажатлари	3,1	3,5	4,4	141%	125%
3.	Маданият саройлари ва марказларини сақлаш харажатлар	20,7	21,8	29,4	142%	134%
4.	Театрлар, мусиқа жамоалари, концерт томоша муассасалари харажатлари	2,9	3,5	4,2	144%	120%
5.	Матбуот хизматлари	0,2	0,2	0,5	2,5 баравар	2,5 баравар
6.	Бошқа маданий чора-тадбирлар ва муассасалар харажатларига	12,7	10,1	8,1	-37%	-20%
	Жами харажат	53,5	54,1	66,8	124%	123%

Спорт соҳасига маҳаллий бюджетдан йўналтирилган маблағлар миқдори 201,9 млрд сўмни (2023 йилга нисбатан 128 фоиз) ташкил этган. Жумладан, спорт мактабларини сақлаш харажатлари учун 145 млрд сўм, Ихтисослаштирилган спорт мактабларини сақлаш

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2026 yil

харажатлари 46,4 млрд сўм ва Спорт ва оммавий жисмоний тарбия тадбирлари учун 6,7 млрд сўм йўналтирилган ва бу харажатлар 20223 йилга нисбатан мос равишда 165 фоиз ва 2 бараварга оширилган (8-жадвал).

8-жадвал

2023-2025 йилларда Тошкент вилояти маҳаллий бюджетидан спорт соҳасига йўналтирилган маблағлар

млрд сўмда

№	Соҳа ва йўналишлар	2023	2024	2025	Ўзгариш (фоизда)	
					2023 йилга нисбатан	2024 йилга нисбатан
1.	Спорт мактабларини сақлаш харажатлари	125,6	131,9	145,0	115%	110%
2.	Ихтисослаштирилган спорт мактабларини сақлаш харажатлари	28,0	47,0	46,4	165%	-2%
3.	Спорт ва оммавий жисмоний тарбия тадбирларининг календарь режаси	3,2	3,5	6,7	2 баравар	191%
	Жами харажат	156,8	182,3	201,9	128%	110%

Соғлиқни сақлаш соҳасига 2 252,3 млрд сўм ажратилган бўлиб, маҳаллий бюджет харажатларидаги улуши 24,3 фоизни ташкил этган. Шу билан бирга, Ижтимоий нафақалар, моддий ёрдам, компенсация тўловларига маҳаллий бюджетдан ҳисобот даврида 11,5 млрд сўм маблағ ажратилган.

Иқтисодиёт соҳасига йўналтирилган харажатлар ҳисобот даврида 1 100,5 млрд сўмни ташкил қилиб, маҳаллий бюджет харажатларининг 11,9 фоизини ташкил этган ва асосан куйидаги йўналишларда амалга оширилган:

- сув хўжалиги эксплуатацияси харажатлари – 86,4 млрд сўм;
- аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини амалга ошириш харажатлари – 586,9 млрд сўм;
- табиатни муҳофаза қилиш – 28,4 млрд сўм;
- уй-жой коммунал ишларига – 43,4 млрд сўм.

Ҳисобот даврида инвестиция харажатларини молиялаштиришга маҳаллий бюджет харажатларининг 5,7 фоизи ёки 531,1 млрд сўми сарфланган бўлса, маҳаллий давлат ҳокимияти бошқарув органлари таъминотида 1 264 млрд сўм ёки жами маҳаллий бюджет харажатларининг 13,7 фоизи йўналтирилган.

“Ташаббусли бюджет” лойиҳаларини молиялаштириш манбасини шакллантириш учун “Фуқаролар ташаббуси” жамғармасига туман ва шаҳар бюджетларининг 2025 йилги параметрлари доирасида 594 млрд сўм ўтказиб берилган.

2025 йилда 4 518 та (1-мавсумда 2 647 та, 2-мавсумда 1 871 та) лойиҳа илгари сурилиб, шундан туман (шаҳар) ҳокимликлари ҳузуридаги ишчи комиссиялар томонидан 3 295 та лойиҳа овоз бериш босқичига ўтказилган (қолган 1 223 та лойиҳа Низом талабига мос эмаслиги сабабли рад этилган) ҳолда 470 та лойиҳа ғолиб деб топилган. Жумладан:

- ички йўлларни (пиёдалар йўлакчаси, йўл ўтказгичлар) таъмирлаш билан боғлиқ қиймати 315 млрд сўмлик 220 та;
- умумтаълим мактабларини таъмирлаш ва моддий-техника базасини ривожлантириш билан боғлиқ қиймати 124 млрд сўмлик 116 та;
- мактабгача таълим ташкилотларини таъмирлаш ва жиҳозлаш тадбирлари билан боғлиқ қиймати 40 млрд сўмлик 35 та;
- соғлиқни сақлаш муассасаларини таъмирлаш ва моддий-техника базасини ривожлантириш билан боғлиқ қиймати 33 млрд сўмлик 25 та;

– кўча чироқларини ўрнатиш ёки таъмирлаш тадбирлари билан боғлиқ қиймати 18 млрд сўмлик 15 та;

– ичимлик суви билан таъминлаш тадбирлари билан боғлиқ қиймати 7 млрд сўмлик 5 та лойиҳа ғолиб деб топилган.

Умуман олганда, ўрганилган даврда Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатларида ижтимоий йўналишларнинг устуворлиги, инвестицион харажатларнинг кенгайиши ҳамда бюджет ижросининг режалаштирилган даражадан юқори бажарилиши кузатилади. Бу эса ҳудудий фискал сиёсатнинг фаол ва мослашувчан характерга эга эканлигини англатади.

Маҳаллий бюджет харажатлари ижроси самарадорлигига таъсир этувчи омилларни баҳолаш мақсадида Тошкент вилояти маҳаллий бюджети харажатларининг 2023–2025 йиллардаги динамик кўрсаткичлари асосида эконометрик таҳлил амалга оширилди. Таҳлилда маҳаллий бюджет харажатлари ҳажми (Y) натижавий кўрсаткич сифатида қабул қилиниб, бюджет даромадлари (X1), ижтимоий соҳа харажатлари (X2) ва инвестиция харажатлари (X3) омил сифатида танланди.

Тадқиқот доирасида қуйидаги кўп омили регрессия модели шакллантирилди:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \varepsilon$$

бу ерда:

Y – маҳаллий бюджет харажатлари ҳажми;

X1 – маҳаллий бюджет даромадлари;

X2 – ижтимоий соҳа харажатлари;

X3 – инвестиция харажатлари;

ε – тасодифий хатолик.

Таҳлил натижалари маҳаллий бюджет харажатлари ҳажми билан бюджет даромадлари ўртасида кучли мусбат боғлиқлик мавжудлигини кўрсатди. Бюджет даромадларининг ўсиши маҳаллий бюджет харажатлари ҳажмининг ортишига хизмат қилган. Шунингдек, ижтимоий соҳа харажатлари ва инвестиция харажатларининг кўпайиши маҳаллий бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишга ижобий таъсир кўрсатган.

Хусусан, 2025 йилда маҳаллий бюджет харажатлари 9 259,2 млрд сўмни ташкил этган бўлиб, бу кўрсаткич тасдиқланган параметрларга нисбатан 30,7 фоизга, аниқланган режага нисбатан эса 8,3 фоизга юқори бўлган. Мазкур ҳолат маҳаллий бюджет даромадларининг кўшимча манбалари шаклланганлиги ва иқтисодий фаолликнинг ўсиши билан изоҳланади.

Шу билан бирга, инвестиция харажатларининг ўсиши ҳудудларда ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришга хизмат қилмоқда. 2025 йилда инвестиция харажатлари 531,1 млрд сўмни ташкил этиб, аниқланган режага нисбатан 131,5 фоиз бажарилган. Бу ҳолат маҳаллий бюджет маблағларининг иқтисодий ўсишни рағбатлантирувчи омил сифатидаги аҳамияти ортиб бораётганлигини кўрсатади.

Эконометрик таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, маҳаллий бюджет харажатлари самарадорлигини ошириш учун бюджет даромадлари базасини кенгайтириш, инвестиция ва ижтимоий соҳа харажатларининг мақсадли йўналтирилишини таъминлаш ҳамда бюджет маблағларидан натижадорлик мезонлари асосида фойдаланиш механизмларини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларига давлат ижтимоий таъминот дастурини ҳудудларда амалга татиқ этиш бўйича муҳим вазифалар юклатилган. Улар фаолиятининг асосий йўналиши ўзларига тегишли бўлган ҳудудда иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш режаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишдан иборатдир. Мазкур иқтисодий-ижтимоий жараёнларнинг амалдаги ҳолати Тошкент вилояти маҳаллий бюджетининг харажатлари таҳлили мисолида кўриб чиқилди.

Таъкидлаш жоизки, сўнгги йилларда мамлакат иқтисодиётининг тармоқларини ислоҳ қилиш доирасида бюджет соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича ҳам изчил ишлар амалга оширилиб, маҳаллий бюджетлар даромадларини шакллантириш ва

маблағларидан фойдаланишда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг эркинлигини таъминлашга қаратилган қатор чора-тадбирлар амалга оширилди.

Хусусан, 2019 йилдан бошлаб “Ташаббусли бюджет” дастури жорий этилгани, қисқа муддатда ўзининг ижобий натижаларини кўрсатди. Бюджет маблағлари ҳисобидан амалга оширилаётган лойиҳалар аҳолининг талаб ва таклифлари асосида шакллантирилиб, долзарб масалалар ўз вақтида ва самарали ҳал этилишига эришилмоқда. Шунга қарамайдан турли даражадаги бюджет лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва бюджет маблағларидан самарали фойдаланишда жамоатчиликнинг иштирокини ошириш юзасидан қилинадиган ишлар талайгина.

Бугунги кунда консолидациялашган бюджет ҳисобидан ҳудудлар учун маблағларни салмоқли улуши бевосита республика идоралари орқали марказдан туриб молиялаштириш амалиёти қўлланилаётгани натижасида бюджет харажатларининг ижроси устидан жорий ва жамоатчилик назоратини самараси пастлигича қолмоқда.

Бунда, туман (шаҳар)лар ғазначилик бўлинмалари фақат маҳаллий даражадаги ташкилотларни сақлаш харажатларини амалга ошириш билан чекланиб, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича лойиҳалар эса асосан республика даражасида молиялаштирилаётгани улар устидан ҳудудларда депутатлик ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш имконини бермайди.

Шунингдек, Давлат бюджети ижроси жараёнида республика бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари ҳисобидан ҳудудларда амалга оширилаётган лойиҳалар учун ажратиладиган маблағларни эълон қилиб бориш амалиётининг йўқлиги сабабли, ушбу лойиҳалардан халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари хабардор бўлмаслигига ва мазкур маблағларнинг мақсадли сарфланиши устидан жамоатчилик назорати ўрнатилмаслигига олиб келмоқда.

Давлат бюджети харажатлари ижроси самарадорлигини ошириш, шу жумладан ёки харажатларни амалга оширилишида жамоатчиликнинг иштирокини кенгайтириш юзасидан қуйидагилар таклиф этилади:

1. Республика ва маҳаллий даражадаги давлат харажатларини баҳолаш ва энг муҳим бюджет дастурларининг йиллик баҳолаш методологиясини ишлаб чиқиш бюджет ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш имконини беради.

2. Барча даражадаги бюджетлар ва жамғармалар маблағлари ҳисобидан ҳудудларда амалга оширилаётган ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш лойиҳалари тўғрисида халқ депутатлари маҳаллий Кенгашларини хабардор қилиш, биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчилар томонидан эълон қилиб бориш амалиётини жорий қилиш.

3. Ҳудудларда амалга оширилаётган ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш лойиҳалари учун ажратиладиган маблағларни тегишли туман (шаҳар) ғазначилик хизматлари орқали молиялаштиришни амалга ошириш орқали жорий назорат ўрнатилишини таъминлаш.

4. Халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари ва жамоатчилик вакиллари томонидан ҳудудларда ташаббусли бюджет ҳисобидан молиялаштириладиган лойиҳаларни ўз вақтида ва сифатли амалга оширилиши устидан доимий жамоатчилик назоратини кучайтириш.

5. Ташаббусли бюджет лойиҳалари ва уларнинг ижроси тўғрисидаги ҳисоботларни Халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари сессияларида эшитувини йўлга қўйиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Серебрякова Т.Ю. (2016). *Тенденции совершенствования государственного контроля. Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*, (1 (385)), 25-28 <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-sovershenstvovaniya-gosudarstvennogo-kontrolya>
2. Sukharev, O. (2019). *Budgetary policy of emerging countries in conditions of institutional transformations. Problems and Perspectives in Management*, 17(4), 252–261. Available at:

<https://businessperspectives.org/index.php/component/zoo/budgetary-policy-of-the-emerging-countries-in-conditions-of-institutional-transformations>

3. Примова, Н. И. (2022). *Основные направления совершенствования финансовой стратегии местных бюджетов*. In интеграция науки, образования, общества, производства и экономики. pp. 25-41.
4. YU Jiali, YANG Shangguang, QIAN Zhiwang.(2023). *Fiscal Decentralization System and the Efficiency of Local Fiscal Expenditure on Health Care*. Journal of Beijing Institute of Technology (Social Sciences Edition), 25(1): 172-188. <https://journal.bit.edu.cn/sk/en/article/doi/10.15918/j.jbitss1009-3370.2023.2939?viewType=HTML>
5. Xu, J., & Wang, X. (2021). *Performance Budgeting: Linking Administrative Strategies to Budgetary Outcomes*. In The Public Productivity and Performance Handbook (pp. 321-334). Routledge.<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003178859-7/performance-budgeting-jingyuan-xu-xiaohu-wang>
6. Matos, S., Jorge, S., & Moura e Sá, P. (2023). *Measuring local public expenditure effectiveness using sustainable development goals*. International Journal of Public Sector Management, 36(4-5), 440-462. <https://doi.org/10.1108/IJPSM-01-2023-0003>
7. Haetami, A., Firmansyah, B., Itsniawan, A. M., & Irianto, B. R. *Assessing the Effectiveness and Efficiency of Local Government Budget Implementation in Indonesia: A Systematic Review of Value for Money Performance (2016–2023)*. <https://www.researchgate.net/profile/Ahmad-Haetami/publication>
8. Pattimahu, & Tangke. (2025). *Budget efficiency and economic growth relationship*. <https://journal.isas.or.id/index.php/JAA/article/view/1450>
9. Boetti, L., Piacenza, M., & Turati, G. (2012). *Decentralization and local governments' performance: How does fiscal autonomy affect spending efficiency?*. FinanzArchiv/Public Finance Analysis, 269-302. <https://www.jstor.org/stable/23272573>
10. Afonso, A., Jalles, J. T., & Venâncio, A. (2024). *Fiscal decentralization and public sector efficiency: Do natural disasters matter?*. Economic Modelling, 137, 106763. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999324001196>
11. Medina, S. R. (2025). *Eficiencia presupuestal en la planificación estratégica de gobiernos locales: una revisión sistemática 2020-2025*. Revista InveCom, 6(3), 1-10. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=10506916>
12. de Sousa Gama, L., Wiagustinib, N. L. P., & Soaresc, A. D. C. *Analysis of the Effectiveness and Efficiency of Local Government Budget Utilization*. <https://pdfs.semanticscholar.org/b57a/b5b5835ba8b8f21157c79dc8cbbfdf6d50bf.pdf>
13. O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjati. (2025). *O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti to‘g‘risidagi Qonun (2025-yil)*. <https://www.lex.uz/uz/docs/-7277618>